

MEDICINSKA FAKULTETEN

Lunds universitet

Institutionen för hälsa, vård och samhälle

Avdelningen för arbetsterapi och gerontologi

Betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

Författare: Cara Andersson

Anette Svensson

Handledare: Eva Ramel

Januari 2009

Kandidatuppsats

Adress: Avdelningen för arbetsterapi och gerontologi, Box 157, S-221 00 Lund

MEDICINSKA FAKULTETEN

Lunds universitet

Institutionen för hälsa, vård och samhälle

Avdelningen för arbetsterapi och gerontologi

2009-01-09

Betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

Författarna: Cara Andersson och Anette Svensson

Abstrakt

Som arbetsterapeut tittar man på delaktighet och aktivitet i vardagen, där kommunikationen är en viktig del för att samspelet mellan människor skall fungera. Syftet med denna studie är att undersöka vilken betydelse kommunikationshjälpmedel har för kommunikationen och delaktigheten i vardagen för personer med funktionsnedsättning som använder kommunikationshjälpmedel för att samtala med andra människor. Fyra undersökningspersoner intervjuades i denna kvalitativa studie. De berättade om sitt kommunikationshjälpmedel och vilken inverkan det har i deras samspel och delaktighet med andra människor. Resultatet visar att dessa kommunikationshjälpmedel har en stor betydelse för dessa personer i vardagen. I diskussionen tas det upp andra studier och referenser som stödjer resultatet och framtidsaspekter diskuteras. Denna studie belyser ett viktigt arbetsområde inom arbetsterapiens framtida roll när det gäller att bli mer medveten om kommunikationshjälpmedlens betydelse.

Nyckelord: Cerebral pares, hjälpmedel, dator, kvalitativ studie, bliss

Kandidatuppsats

Avdelningen för arbetsterapi och gerontologi, Box 157, S-221 00 Lund

Förord

Författarna av denna studie vill tacka alla deltagare, deras familjer och assistenter som har gjort det möjligt att genomföra denna studie. Ett stort tack till arbetsterapeuten på DAHJM som har hjälpt oss att ta fram deltagarna för studien och tillförde goda råd på vägen Dessutom vill vi tacka vår handledare Eva Ramel.

Ett tack skall även familjemedlemmar, vänner och skolkamrater ha för det stöd de gett oss under processens gång, peppat oss när vi hade det tufft, uppmuntrat oss samt stått ut med en ibland frånvarande mamma, dotter och vän.

Författarna vill till slut tacka varandra för ett bra samarbete och för att trots hinder klarat sig igenom och varit där för varandra när det behövdes.

Anette Svensson och Cara Andersson

Lund, 9 januari 2009.

Innehållsförteckning

1. Introduktion	1
1.1. Kommunikation	1
<i>1.1.1. Alternativ kommunikation</i>	2
<i>1.1.2 Arbetsterapeuter inom kommunikationshjälpmedel</i>	2
1.2. Funktionshinder	3
<i>1.2.1. Cerebral Pares</i>	3
<i>1.2.2. Delaktighet</i>	3
1.3. Kommunikationshjälpmedel	3
<i>1.3.1. Manövreringskontakter</i>	4
<i>1.3.2. Program</i>	5
<i>1.3.3. Bliss</i>	5
2. Syfte	7
3. Metod	7
3.1. Urval	7
3.2. Datainsamling	8
3.3. Procedur	9
3.4 Bearbetning av informationen	10
4. Resultat	10
4.1. Kommunikationshjälpmedel	11
4.2. Aktivitet och delaktighet	12
4.3. Kommunikation och utveckling	14
4.4. Negativt med hjälpmedel	14
5. Diskussion	14
5.1. Metoddiskussion	15
5.2. Resultatdiskussion	16
5.3. Sammanfattning och framtiden	19
6. Referenser	20
Bilaga 1 Brev till verksamhetschef	
Bilaga 2 Brev till mellanhanden	
Bilaga 3 Brev till undersökningspersoner	
Bilaga 4 Enkät och intervjuguide	

1. Introduktion

Kommunikation är en viktig del i samspelet med andra människor och språket är ett viktigt redskap för att kunna lösa problem. En människas grundläggande behov är social interaktion. När förmågan att använda tal saknas för att konversera med medmänniskor, finns det hjälp i form av alternativa och kompletterande kommunikationssätt (AKK) (Hartelius, Nettelblad, & Hammarberg, 2008). Tillsammans med andra teammedlemmar arbetar arbetsterapeuter för att på bästa möjliga sätt göra så att personer med funktionshinder skall vara så självständiga som möjligt. Arbetsterapeuternas yrke kan ofta innebära kontakt med personer med funktionshinder som har olika svårigheter med kommunikationen. Därför fokuserar denna studie på att undersöka betydelsen av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet i vardagen för personer med funktionsnedsättningar.

1.1 Kommunikation

Vi kommunicerar redan från födseln genom att använda olika ljud som sen utvecklas till ord. Barn lyssnar och reagerar på tal från mycket tidig ålder.

Självva ordet ”kommunikation” kommer ifrån latinets ”communicare”, det betyder att något ska bli gemensamt. Det innebär att vi både meddelar oss och delar med oss av något – innebörder, upplevelser, känslor, handlingar och värderingar. Språk och kommunikation gör det möjligt för oss att möta andra människor, men också att möta oss själva. Kommunikation innebär bland annat information, påverkan, tanke, känsla och bekräftelse. Med kommunikationen visar vi hur vi upplever och reagerar på den person vi pratar med. Vi kan därmed också definiera kommunikation som en process där två eller fler personer överför budskap till varandra och där de visar hur de påverkar varandra, uppfattar sig själva och situationen samt vilket innehåll de lägger in i sina budskap (Nilsson & Waldemarson, 2007; Heister Trygg, Andersson, Hardenstedt & Siguard Pilesjö, 1998). Kommunikation kan delas i verbal och icke-verbal kommunikation. Den verbala kommunikationen är när vi uttrycker våra tankar, känslor och vårt sätt att se på saker och ting genom att använda sig av själva språket. Den så kallade icke verbala kommunikationen bygger på människans motoriska förmåga och innebär att man istället för att kommunicera med tal och ord, använder sitt kroppsspråk och visar sina känslor. (Bergh & Bergsten, 1998).

För att vi skall kunna utvecklas och skapa sociala kontakter är kommunikationen en förutsättning. Arbetsterapeuters arbete går bland annat ut på att hjälpa personer med kommunikationssvårigheter att hitta ett annat sätt att kommunicera på. För att göra detta måste arbetsterapeuten först göra en utredning och bedöma vilka förutsättningar som finns hos klienten. När bedömningen är gjord kan

arbetsterapeuten tillsammans med klienten välja ett alternativt kommunikationssätt (Ingvaldsson, Roncali & Ryde, 1992).

1.1.1 Alternativ kommunikation

När man på grund av fysiskt eller psykiskt funktionshinder inte kan använda talspråk för att kommunicera, finns det andra kommunikationssätt som kan hjälpa till för att föra fram sina åsikter och tankar (Ingvaldsson, Roncali & Ryde, 1992). Målet med alternativ kommunikation är att lära och hjälpa personer med funktionshinder att kommunicera med alternativa och kompletterande kommunikationssätt, AKK, för att bli så självständiga som möjligt i kommunikation med andra (Bergh & Bergsten, 1998; Heister Trygg, Andersson, Hardenstedt & Siguard Pilesjö, 1998). AKK är ett kommunikationssätt och hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning som har svåra kommunikationsstörningar och för vilka gester och skriven kommunikation är antingen tillfälligt eller permanent otillräckligt. Vid valet av AKK är omgivningen en viktig faktor, det vill säga människor, samspelepartner och den fysiska miljön. AKK kan vara allt från skriven kommunikation till datorer och tillbehör till andra kommunikationshjälpmedel. AKK är till för att möta alla deras kommunikativa behov för att kunna uttrycka sig och bli förstådda (Heister Trygg, Andersson, Hardenstedt & Siguard Pilesjö, 1998).

1.1.2 Arbetsterapi inom kommunikationshjälpmedel.

Som arbetsterapeut måste man vara duktig på hjälpmedel. Många arbetsterapeuter jobbar dagligen med avancerad teknik vid bland annat anpassning av rullstolar, el-ryggstöd mm. Anpassa hjälpmedel till datorer för att ge personer med funktionshinder möjlighet att självständigt kommunicera är också en del av vad som ingår i arbetsterapeutens yrkesroll. Arbetsterapeuter är duktiga på att utreda och göra bedömningar. En del av rollen innebär att förskriva hjälpmedel, i denna studie kommunikationshjälpmedel. Arbetsterapeuten måste inhämta så mycket information som möjligt om brukaren som skall ha anpassningen, bland annat ta reda på vad hjälpmedlen skall användas till och i vilka sammanhang/miljöer, samt vilka psykiska och fysiska begränsningar brukaren har. Först efter diskussioner med brukaren, väljs anpassningar och hjälpmedel (Borgerstig & Lidström, 2008). En viktig arbetsterapeutisk roll i hjälpmedelsförskrivningsprocessen är utprovning och uppföljning av kommunikationshjälpmedlet. När det gäller styrsätt gäller det också för arbetsterapeuten att noggrant analysera klientens motorik för att kunna se bästa möjliga funktion och på så sätt hjälpa brukaren att välja rätt styrsätt och manöverkontakt. Det är viktigt att brukaren skall kunna hantera kommunikationshjälpmedlet effektivt (Bergh & Bergsten, 1998).

1.2 Funktionshinder

Att vara funktionshindrad innebär att man har ett funktionshinder som gör att man har svårt att fungera utan hjälp i sitt vardagliga liv, på grund av sjukdom eller en skada, medfödd eller förvärvad senare i livet. Ett funktionshinder kan vara psykiskt, fysiskt eller en kombination av båda (Helsingborgs kommun 2008). Nationalencyklopedin definierar funktionshinder som en begränsning av en individs fysiska eller psykiska funktionsförmåga. Beroende på i vilken miljö man befinner sig i, kan funktionsnedsättningen antingen vara ett hinder eller inte. Nationalencyklopedin skriver även att WHO, 1980 lanserade begreppet funktionshindrad, som i officiellt språkbruk alltmer trängts undan handikappad som beteckning (Nationalencyklopedin 2008).

1.2.1 Cerebral pares

Cerebral pares (CP) är ett gemensamt namn för en grupp skador där utvecklingsstörning kan vara en del av funktionsnedsättningen som uppstår under foster – och spädbarnsstadiet i den så kallade omogna hjärnan. Hjärnskadorna är bestående men den neurologiska symptombilden förändras under utvecklingens gång. Beroende på vilken skada man har, skadans lokalisering och när den sker, får man olika uttryck i motorikstörningen. Dessa motorikstörningar kan innebära pareser, spasticitet, koordinationsstörning, avvikande bakgrundsmotorik och kvarstående utvecklingsreflexer. Ofta har dessa patienter svårt med talet vilket försvårar den vardagliga kommunikationen (Aquilonius & Fagius, 2004).

1.2.2 Delaktighet

Delaktighet är enligt ICF – klassifikationen, när en person engagerar sig i en livssituation. Enligt Svensk ordbok (Språkdata, Göteborgs universitet, 1986) definieras ordet delaktighet som en ”aktiv medverkan” eller ”medansvar”. Delaktigheten påverkas av olika omständigheter i vår miljö. Det handlar både om de fysiska, sociala och kulturella faktorerna och allt annat som omsluter oss och blir en del av det vi gör. Alla dessa faktorer är lika viktiga för individens personliga delaktighet (Sthen, 2005). Denna studie kommer att fokusera på den sociala delaktigheten hos funktionshindrade som har kommunikationssvårigheter, då den sociala delaktigheten är viktigt för individens självuppfattning.

1.3 Kommunikationshjälpmedel

Det finns ett stort antal hjälpmedel (Hjälpmedelsinstitutet 2008) som används för att en person med kommunikationssvårigheter skall kunna kommunicera. Många av dem är anpassningar och

programvaror till datorer. Dator som kommunikationshjälpmedel ordineras ofta tillsammans med specialprogrammerade programvaror och symbolsystem till varje enskild person utefter deras behov (Hjälpmedelhandboken 2008). Detta för att få den dagliga kommunikationen att fungera. Innan klienten får en dator, skall han/hon visa förmåga att kunna använda sig av denna.

Det finns dessutom många andra specifika kommunikationshjälpmedel som kan skrivas ut som hjälpmedel (utredningsinstitutet HANDU AB 2008). Det finns en mängd olika hjälpmedel och många olika leverantörer. Många av dessa kan man få låna som hjälpmedel via en arbetsterapeut, ett annat alternativ är att man köper dessa själv. Hjälpmedlen anpassas efter vilken grad av kommunikationssvårigheter personen har.

1.3.1 Manövreringskontakter

Det finns olika sätt att styra hjälpmedel på bland annat med olika manövreringskontakter, direktstyrning och skanning. Med direktstyrning menar man att man kommunicerar genom att peka direkt på sin kommunikationskarta, dator eller sin samtalsapparat. Man kan aktivera själva samtalsapparaten på olika sätt, exempelvis med hjälp av en ljuspekare som man fäster antingen på brukarens glasögon, med ett band på pannan eller hålla det i handen. Man kan även göra så att brukare använder sina ögon för att peka på datorskärmen (Bergh & Bergsten, 1998). Skanning är ett annat sätt att kunna peka och visa vad man vill ha sagt genom att bland annat använda kommunikationskarta eller datorskärm. Bergh & Bergsten (1998) tar upp tre olika typer av skanning: automatisk, auditiv och stegring. Angelo (1991) tar upp två av grundskanningens metoder, den ena där symboler är placerade i cirkel, kolumn eller rad och den andra metoden där föremål skannas i grupper, vanligtvis på en rad. Författarna menar att när man skall välja en skanningsmetod för en brukare, är det viktigt att processen blir så effektiv som möjligt så att resultatet blir bästa möjliga för brukaren.

Manövreringskontakter anpassas för varje enskild individ och kan även ställas in på olika tryckkänsligheter. En del är slagåliga och andra är rörelsekänsliga. För att koppla manövreringskontakter till datorn behöver man en särskild låda för manövreringskontakter. Har man exempelvis svårt att styra datorn med ett vanligt tangentbord kan man ha en programvara på skärmbilden, så kallad skärmtangentbord (Rydeman & Zachrisson, 2001).

Det finns även olika utformningar på en så enkel sak som datormus. Den kan antingen användas till att peka, klicka eller dra. Man kan också ersätta den med en rullboll eller joystick och även styra musen med ögonen eller med en reflexprick i pannan, det vill säga ögonstyrning. Tekniken

kan enkelt beskrivas med att kameror registrerar användarens blickriktning, varefter den punkt användaren tittar på aktiveras (Rydeman & Zachrisson, 2001).

1.3.2 Program

Det finns många program att välja på för att hjälpa personer med kommunikationssvårigheter att kommunicera. Med hjälp av ett kommunikationsprogram eller ett skärmtangentbord kan användaren kommunicera och skriva (Rydeman & Zachrisson, 2001).

Det går också att använda Internet. Shao-Kang (2008) skriver att internet gör att människor kommunicerar med andra människor oavsett tid, rum och både med familj och främmande. Man kan använda internet till mycket bland annat för att skicka e-post. Dessutom kan man använda omgivningskontroll, det vill säga styra omgivningen såsom lampor, tv, musik via fjärrkontroll (Rydeman & Zachrisson, 2001). För dessa aktiviteter krävs lämpliga program. Ett annat program som finns är taligenkänningsprogram som fungerar genom att man talar till datorn som utför kommandon eller dikterar texter.

Denna studie avser att studera hur kommunikationshjälpmedel används av personer med olika funktionsnedsättningar. Kunskapen om betydelsen av kommunikationshjälpmedel skulle kunna ligga till grund för att inspirera till vidare satsningar för att förbättra anpassningar för denna grupp av människor utifrån deras behov.

1.3.3 Bliss

Bliss är numera ett utvecklat språk som framför allt använts länge av personer med CP-skador (Thunberg, Ferm & Ambertson, 1995). Bliss skapades av Charles Bliss på 1940- talet som under andra världskriget kom i kontakt med kinesiska skrivtecken. Utifrån dessa skrivtecken utvecklade han ett eget symbolsystem, som precis som de kinesiska baseras på bilder och symboler istället för ljud (Kristenson, Nilsson & Pearson, 1990; Thunberg, Ferm & Ambertson, 1995). Bliss introducerades i Sverige 1976, vid två av landets Habiliteringscentra för rörelsehindrade barn och ungdomar. Brist på ett svenskt symbolförråd gjorde det svårare och man fick därför ändra den internationella Blisskartan och anpassa den efter svenska förhållanden (Kristenson, Nilsson & Pearson, 1990).

Bliss består av ca 50 grundsymboler som är ordnade i sex olika färger, och efter ordklasserna (se fig.1), detta för att man lättare skall kunna orientera sig på kartan där symbolerna är placerade (Kristenson, Nilsson & Pearson, 1990). Dessa symboler kan kombineras i olika varianter. Symbolernas storlek är viktigt för att inte blanda ihop de olika betydelserna. Alla symboler är

internationella och varje land gör sedan sitt urval av symboler som passar in på landets förhållanden och kultur. I Sverige består standardkartan av ca 460 symboler där symboler av samma kategori är placerade längs en vågrät rad. Under alla symboler står det en förklaring till vad symbolerna betyder. Detta gör att man inte behöver kunna blissymboler utan alla kan göra sig förstådda och använda bliss för att kommunicera (Kristenson, Nilsson & Pearson, 1990).

Figur 1. Exempel på blissymboler

Idag används Bliss flitigt av många brukare som behöver kommunikationshjälpmedel för att kommunicera med andra. Bliss utvecklas hela tiden och nu finns det Bliss för Windows programmet Samtala, som är ett talhjälpmedel som är väldigt flexibelt. Bliss är enkelt att använda för att kunna uttrycka sig snabbt och tydligt (SIH, 1999). Programmet kan uttala meddelanden som är skrivna med bliss och sparade i användarens personliga meddelandeförråd och blissymboler i symbolbasen. Genom att sedan använda Samtala och talsyntes och/eller ljudkort kan man höra det användaren vill ha sagt och på så sätt få sina åsikter hörda.

Bliss innehåller olika symboler och olika fält som användaren kan förflytta sig mellan. Symbolfälten kan bland annat innehålla hela symbolbasen eller en personlig användarkarta som är speciellt anpassad för varje enskild brukare (SIH, 1999). Symbolbasen har ett stort förråd där det finns över 2500 symboler. Man kan även lägga in hela meningar som sen kan spelas upp när brukaren behöver det.

Varje del av skärmen på blisskartan kan vara i fokus och man kan välja och anpassa hur exakt fokus skall ligga på de olika symbolfälten samt använda olika tekniker för att förflytta sig mellan fälten och aktivera dem. Avsökningsmetoder kan ställas in och anpassas individuellt för varje användare. SIH Läromedel (1999) instruerar och förklarar tydligt hur man kan använda sig av Bliss för Windows programmet Samtala.

Arbetsterapeutens uppgift är att göra status på brukarens motorik och fastställa handens pekförmåga, armens rörelseförmåga, huvudkontroll och utifrån detta sen hitta ett lämpligt kommunikationshjälpmedel och lämpligt peksätt för brukaren (Kristenson, Nilsson & Pearson,

1990). Även om arbetsterapeuter inte är med vid själva inlärningsprocessen av blissymboler, arbetar man mycket praktiskt med att skapa situationer som stimulerar kommunikationen och har dessutom ordinationsrätt på blisskartan och andra tekniska hjälpmedel som behövs för att använda Bliss och andra kommunikationshjälpmedel.

2. Syfte

Syftet med studien är att undersöka betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet i vardagen för personer med funktionshinder som har kommunikationssvårigheter.

3. Metod

Studien har en kvalitativ ansats som genomfördes genom intervjuer med enskilda personer. Data från intervjuerna bearbetades sedan med hjälp av innehållsanalys som förklaras längre fram.

3.1 Urval

En målinriktad sampling användes som metod för att samla in deltagarna. Detta innebär att man väljer ut undersökningsspersoner utifrån specifika kriterier som skulle stämma med studiens syfte (DePoy & Gitlin, 1999).

Urvalet av undersökningsspersonerna gjordes av en arbetsterapeut på DAHJM – Datorbaserade Hjälpmedel, en verksamhet i Lund som hjälper funktionshindrade att anpassa datorer och andra kommunikationshjälpmedel, som även var mellanhanden i denna studie. Författarna kontaktade arbetsterapeuten redan innan studien började för att diskutera studiens genomförande och andra praktiska saker.

Antalet deltagare i studien som tillfrågades var från början 8 personer. Trost (1997) menar att antalet avgörs enligt tids- och kostnadsaspekter samt vad studiens syfte är. I denna studie var det viktigt att förstå en given persons tänkande. Kriterier för denna studie var personer med funktionshinder från 18 år och uppåt som har kommunikationssvårigheter av olika grader samt har tillgång till kommunikationshjälpmedel. Personerna förstår informationen och framförallt frågorna som ställs till dem. Undersökningen var frivillig och deltagarna kunde välja att avbryta sin medverkan. Deltagarna i studien är personer som är inskrivna i olika verksamheter i Skåne.

För att kunna genomföra denna studie har ansökan om studien varit inskickad och godkännt av Vårdvetenskapliga Etiknämnden.

Deltagarna i studien var inte anonyma då intervjuer genomfördes enskilt med varje deltagare. Alla undersökningsspersonerna garanterades dock konfidentialitet och deras identitet går inte att lista ut i denna uppsats. Inga namn har använts i studien. All övrig information som kunde avslöja deltagarnas identitet var säkert förvarad under studiens gång och förstördes efter att studien genomförts.

3.2 Datainsamling

Eftersom studien gick ut på att ta reda på upplevelsen av kommunikationshjälpmedel, är kvalitativ analys den bästa analysmetoden då den beskriver subjektiva upplevelser av verkligheten (Backman, 1998; DePoy & Gitlin, 1999).

En kvalitativ undersökning innebär en ostrukturerad eller semistrukturerad intervju (Burnard, 1991; Kvale, 1997). I detta fall har metoden för insamling av data till studien varit en egen sammanställd enkät som kombinerats av en semistrukturerad intervju. Både frågorna i enkäten och de öppna stödfrågorna är sammanställda med hjälp av andra granskade frågor som underlag, bland annat har inspiration till frågorna varit en tidigare C-uppsats. Enkäten (se.bilaga1) innehåller slutna frågor och sedan ligger fokus mer på deltagarens berättelse om kommunikationshjälpmedlen, med stödfrågor för att hålla intervjun inom ett visst område. Frågorna i enkäten tar upp allmänna bakgrundsfakta som ålder, kön och funktionshinder samt vilka anpassningar personen har. De öppna stödfrågorna fokuserar på deltagarnas berättelser om betydelsen av anpassningar och hur dessa hjälpmedel hjälpt dem att kommunicera och vara delaktiga i vardagen. Informationsbrevet med medgivelseblankett skickades till deltagarna av mellanhandsparter. Returkuvert med namn, adress och frimärke medskickades till deltagarna med svarskuvertet adresserat till arbetsterapeutstudenterna som gör denna studie.

Undersökningsgruppen skickade svaren om de var villiga att delta i studien direkt till oss med sin medgivelseunderteckning och förslag på hur de ville bli kontaktade av oss. All data som samlades in var säkert förvarad så att konfidentialitet av undersökningsspersonerna kunde hållas. I informationsbrevet till undersökningsspersonerna togs det upp vad studien är till för samt att deltagandet i studien var helt frivilligt och att deras identitet och all data som skulle samlas in skulle vara konfidentiellt.

Syftet med denna metod var att få deltagarnas upplevelser av kommunikationshjälpmedel. En öppen intervju gör att deltagare kan känna sig friare att berätta vad de vill ha sagt och vad de vill förtydliga. Alla intervjuer har dokumenterats med bandinspelning. Detta för att kunna koncentrera sig på brukarens berättelse, för att sedan lättare kunna analysera och sammanställa data kvalitativt.

3.3 Procedur

Arbetsterapeuten på DAHJM fick ihop alla namn och skickade breven till de åtta lämpliga deltagarna. Både mellanhanden och hennes chef fick skriftlig beskrivning av studien och en medgivelse av chefen har gjorts. Efter godkännande från Vårdvetenskapliga Etik Nämnden (VEN) kunde hela processen påbörjas. Arbetsterapeuten på DAHJM fick genom direktkontakt alla informationsbreven som hon sedan skickade till de åtta undersökningspersonerna hon fick tag på. I breven till undersökningspersonerna informerades alla vad studiens syfte var och att de när som helst kunde välja att avbryta sitt deltagande utan att ange orsak. I breven ingick också en medgivelseblankett samt ett frankerat kuvert för att kunna skicka tillbaka svaret och information om hur de ville bli kontaktade för att bestämma tid och rum för intervjun. Fyra av åtta har svarat, två kvinnor och två män att de ville ställa upp på intervjun. Övriga undersökningspersoner har inte besvarat förfrågan om kontakt. Orsaken till detta framkommer inte då någon ytterligare kontakt inte förekommit med dessa undersökningspersoner. De fyra undersökningspersonerna som gett sitt medtycke till att ställa upp på intervju, angav sina telefonnummer för vidare kontakt. De blev uppringda av författarna och på så sätt kunde tid och rum bestämmas för intervjun vilken beräknades att ta en timme för varje deltagare. Tid och rum för intervjuerna varierade då det var upp till varje deltagare att bestämma när och var de kunde träffa författarna för att göra intervjun. Detta för att deltagarna skulle känna sig trygga i deras naturliga miljö, vilket är väldigt viktigt när det gäller en kvalitativ studie (DePoy & Gitlin, 1999; Trost, 1997) samt att miljön skall vara så ostörd som möjligt. Om deltagarna känner sig säkra i miljön där intervjun görs, ökar validiteten/trovärdigheten för tolkningen av deras uppfattning och upplevelser (Wibeck, 2000).

Själva intervjuerna tog ca 30-45 minuter. Två av intervjuerna genomfördes av båda författarna tillsammans där en av författarna hade rollen som intervjuare och en som bisittare. Denna intervjuform rekommenderas av Trost (1997) och Lantz (2007), då det ger stöd och en bättre förståelse för den intervjuades berättelse. De andra intervjuerna gjorde var och en av författarna själva och bytte sedan bandspelare med varandra för att på så sätt öka validiteten.

3.4 Bearbetning av informationen

All data analyserades med en kvalitativ metod, en så kallad innehållsanalys (Burnard, 1991) och sammanställdes. Först transkriberades varje intervju ord för ord från bandinspelningen (Lantz, 2007) och lästes igenom noggrant av båda författarna.

All data hölls under studiens gång inlåsta och förstördes efter att studien var genomförd. Resultatet redovisas så att ingen person kan identifieras. Innehållsanalysen baseras på Burnards (1991)

analysmetod av transkriberade intervjuer som kvalitativ metod. Metoden går ut på att man tar fram helheten från intervjuerna, meningsbärande enheter med hjälp av studiens syfte och sorterar dem under olika teman samt sammanfattar. Metoden förklarar steg för steg hur man gör en kvalitativ innehållsanalys.

En helhetssyn av intervjuerna gjordes så att båda författarna var väl bekanta med alla intervjuerna. Meningsbärande enheter togs fram av var och en av författarna för att sedan tillsammans gå igenom texten och ta fram de teman som stämde med studiens syfte. Svårigheten med tematiseringen var att hitta teman som var olika varandra så att man inte skall kunna koppla in samma resonemang i två teman. När teman var fastställda, valdes meningsbärande enheter och resultatet illustrerades med citat hämtade direkt från intervjuerna.

4. Resultat

Resultatet presenteras utifrån de fyra teman som har valts under bearbetning av data, Kommunikationshjälpmedel, aktivitet och delaktighet, kommunikation och utveckling samt negativt med hjälpmedel. Helheten visar att kommunikationshjälpmedel har stor betydelse för brukarnas delaktighet och kommunikation med andra.

Kommunikationshjälpmedel	Aktivitet och delaktighet
Kommunikation och utveckling	Negativt med hjälpmedel

Alla fyra deltagare hade Cp - skada som diagnos men olika funktionsnedsättningar och olika sätt att kommunicera på. I Tabell 1 kan man se relevant bakgrundsfakta om deltagarna. Åldrarna var mellan 21 och 38 år men trots detta hade deltagarna mycket gemensamt när det gäller fritidsintresse, som exempelvis sportsspelet Boccia.

Deltagare	Kön	Ålder	Hjälpmedel	Sammanboende
D1	Kvinna	21	SpeakOut	Föräldrar
D2	Man	25	Kommunikator	Föräldrar
D3	Man	35	Kommunikator	Assistent
D3	Kvinna	38	Kommunikator	Assistent

Tabell 1. Bakgrundsinformation om deltagarna.

4.1 Kommunikationshjälpmedel

De kommunikationshjälpmedel som undersökningspersonerna har tagit upp är följande:

Kommunikator

Kommunikator är en minidator som monteras på permobilen. Alla program som brukarna har behov av och använder är inlagda i den lilla datorn. Detsamma gäller bliss som ligger som ett kommunikationsprogram i datorn och används olika beroende på brukarnas egna behov. Hur brukare styr kommunikator är väldigt individuellt, med handen, foten eller med laserstyrning på glasögon efter deras kapacitet. Genom att manövrera joystick och förflytta pekaren på skärmen kontrollerar de sin dator och kommunicerar. Datorn har inbyggd talsyntes som säger vad brukaren skriver.

SpeakOut

SpeakOut (se fig. 2) är ett portabelt kommunikationshjälpmedel som har två displayer så att både brukare och samtalspartner kan se vad brukaren skriver. Brukaren är mycket nöjd med detta kommunikationshjälpmedel då det tillfredställer behovet. Man kan koppla hjälpmedlet till datorn och på så sätt överföra text från och till datorn. Den har grundläggande funktioner som miniräknare, påminnelse, telefonbok mm. Det bästa är den inbyggda talsyntesen som gör att samtalspartner kan höra vad brukare skriver, den är dock inte så utbyggd som kommunikator. SpeakOut har liknande funktioner som Lightwriter (se fig.3) som användes tidigare av brukarna.

Figur 2. Kommunikationshjälpmedlet SpeakOut.

Bliss som programvara används av alla deltagare oavsett om de har kommunikator eller SpeakOut samt vid de tillfällen då tekniska hjälpmedel inte kan användas. Bliss utgör grunden för deltagarnas kommunikation.

Figur 3. Kommunikationshjälpmedlet Lightwriter.

4.2 Aktivitet och delaktighet

Alla fyra brukarna uttryckte under intervjun hur mycket kommunikationshjälpmedlen har betytt för deras delaktighet och aktiviteter i vardagen med andra. Deltagarna uttryckte hur frigörande det har varit att ha kommunikationshjälpmedel som fungerar bra, att kunna prata utan att assistenterna är med. Människor de träffar vänder sig personligt till brukarna och inte till assistenterna vid samtal, vilket får dem att känna sig mer delaktiga. Med hjälp av de kommunikationshjälpmedel brukarna har kan de skaffa sig vänner och prata med dem självständigt. Deras vänskrets har utökats och de socialiserar sig mer med andra självständigt. De kan själv åka i affärer och bli förstådda av expediten i affären och åka därifrån med en köpt vara.

”En delaktighet är att kunna prata med vem jag vill, när som helst, vilket är helt underbart.”

”Det har hänt många gånger att jag har kört ut från affärer med nyköpta filmer och cd-skivor. Då tycker man att det är en helt underbar känsla, för då har jag fixat det helt själv.”

”Tala om för assistenterna vad vi skall göra ikväll, samarbetar med dem vilket får mig att vara mer delaktig i hur min dag skall se ut.”

Brukarnas delaktighet i samhället har ökat när kommunikationshjälpmedlet fungerar bättre. De åker bland annat ut på olika skolor för att föreläsa om betydelse av sitt kommunikationshjälpmedel och uttryckte stor glädje över att kunna göra det. Tack vare kommunikationshjälpmedel med de unika tekniska funktionerna, har de fått möjlighet att utföra ett arbete vilket tidigare har varit svårt. Deltagarna upplever att de kan göra något produktivt och nyttigt i samhället.

Beroende på vilken typ av kommunikationshjälpmedel brukarna hade, var det olika saker som de uttryckte var positiva. Brukarna jämförde också sitt nuvarande hjälpmedel med den de hade innan men sammanfattningsvis kunde man se likheter av vad de tyckte var positivt. De så kallade snabbknapparna på datorn var brukarna mycket positiva till. Det gjorde att datorn kunde läsa upp hela meningar och även att brukarna inte behöver skriva varje bokstav utan har alternativ de kan välja mellan, vilket sparade tid. Deltagarna var väldigt glada över möjligheten att kunna skicka sms med hjälp av sitt kommunikationshjälpmedel. Nu när de kan använda Internet och chatta med vänner kan de använda sig av emoticons, små animerade figurer, för att lättare uttrycka sina känslor och sin sinneställning. Samtidigt kan de också avläsa den andras reaktion när de också använder emoticons. Sammantaget var brukarna väldigt positiva till den värld som nu öppnat sig

för dem med datorns hjälp. Brukarna uppskattade de specialprogram som finns speciellt framtagna för personer med funktionshinder, som gör att de kan använda internet, rita, skriva uppsatser mm.

”Jag behöver inte skriva varje bokstav som jag gjorde innan.”

Att ha mobilt bredband kopplat till datorn på permobilen var också något deltagarna tog upp. De kunde läsa tidningen själv och jobba tack vare sitt kommunikationshjälpmedel och alla de tekniska tillbehör, vilket var frigörande. Att kunna prata med vänner utan att andra är med var viktigt för brukarna. Brukarnas fritidsintresse har blivit rikare och har nått en helt annan nivå sedan de fick kommunikationshjälpmedel. De kan kommunicera självständigt och ha kontroll över situationer och samtal genom kommunikation.

”Frigörelsen den blir total alltså, jag kan prata med kompisar utan att andra skall behöva veta vad jag har pratat med dem om, helt otroligt. ”

”Datorn betyder frihet.”

”Jag är ett med datorn. Där jag är, är datorn. ”

”Stor betydelse, kan göra mycket själv, sms, mail m.m. Jobbigare innan tal apparaten”

Genom att själv välja ut vilken röst som talsyntesen använder, blir kommunikationshjälpmedlet mer personligt, vilket enligt deltagarna är en viktig egenskap. Om det svårt att höra, blir otydligt eller på något annat sätt gör att det blir obehagligt att lyssna på talsyntesen, blir det ofta att brukare väljer att inte använda den funktionen. Detta gör i sin tur att det blir lite mer komplicerat att prata med andra som då hela tiden måste stå vid sidan eller bakom för att se vad som skrivs. Möjlighet att lägga in dokument, skanna in och kunna betala räkningar själv är frigörande.

4.3 Kommunikation och utveckling

Alla deltagare har uttryckt att deras kommunikation och språk har förbättrats med de nya kommunikationshjälpmedlen. Även deras språkutveckling och deras ordförråd har vidgats och därmed har deras delaktighet i vardagen ökat. Eftersom de själva inte kan prata i talspråk har kommunikationshjälpmedlen hjälpt dem. De nya hjälpmedlen med bättre och nyare teknik har hjälpt dem att nå de mål de velat uppnå men som tidigare varit svårt.

”Det går inte att beskriva med ord vad den betyder för mig. Den tog en helt ny vändning och jag kunde göra mig förstådd nästan överallt, på egen hand. Från att bara kunna prata med dem som kom in på mitt rum, till att köra runt på byn och kunna prata med i stort sätt vem som helst.”

”Kommunikationen har blivit mycket bättre med andra. ”

4.4 Negativt med hjälpmedel

Det var svårt för deltagarna att hitta något som var negativt. Mest var det några småsaker som de tyckte kunde ha varit bättre eller som var lite störande. Det gemensamma för alla deltagare var att de tekniska kommunikationshjälpmedlen inte kunde användas överallt, så som vid simning, ridning eller trånga utrymmen där man inte kom in med permobilen.

”Jag sitter sällan i manuell stol, bara när permobilen skall servas eller jag skall någonstans där man inte kommer in med permobil och då blir det blisskarta som jag använder för att kommunicera.”

Ibland kände de att det tog tid när det gäller de tekniska hjälpmedlen jämfört med exempelvis en enkel blisskarta.

”Många väntar inte in svaret utan frågar assistenten.”

”Tar ju lite tid. I förhållande till att man har bliss tavlan framför sig som du bara kan peka på. ”

Något som togs upp var att det är störande att inte kunna se vem som skickar sms om de inte undertecknar med sitt namn på slutet. Det har också hänt att brukarna fått krampanfall vid hård koncentration när de använder enbart datorn.

”Det är inte roligt att alltid åka på en blind date. Det går långsamt att fixa så att det skall fungera. Efter 3 år har det fortfarande inte löst sig.”

5. Diskussion

Resultatet bevisar att kommunikationshjälpmedel är nödvändiga och betydelsefulla för personer med funktionsnedsättning för att kommunicera. Diskussionen tar upp metoden som användes i studien och resultatet diskuteras utifrån författarnas funderingar och andra referenser.

5.1. Metoddiskussion

Alla intervjuer genomfördes i deltagarnas hem, Både författarna och deltagarna kände sig bekväma att utföra intervjun i deltagarnas hem.

Antalet deltagare i studien är litet till antal. Från början hade vi åtta namn men bara fyra svarade att de ville ställa upp. Varför bara fyra svarade positivt på att vilja delta i studien beror mycket på undersökningspersonernas personliga orsak. Författarna har inte kunnat se något negativt med studien då ingen personlig information tas upp i studien om undersökningspersonerna mer än deras ålder och typ av funktionshinder. Bortfallet kan bero på den korta tiden de fick på sig att svara men trots tidspressen författarna hade fick deltagare en vecka på sig att svara vilket borde ha varit tillräckligt. De fyra som svarade positivt till att delta i studien var entusiastiska till att kunna hjälpa till att sprida kunskap om betydelse av kommunikationshjälpmedel. Kanske kan detta också bero på att de själva åkte runt och föreläste..

Från början ville författarna använda sig endast av en utskickad enkät men efterhand ändrades metoden och en enklare enkät med kombinerad intervju användes istället. Detta var en positiv vändning då det har varit väldigt givande att göra intervjuer med deltagare och ta del av deras personliga berättelser av betydelsen av kommunikationshjälpmedel. Dessutom ger intervjuer enligt Lantz (2007) nya aspekter, tankar och upplevelser, vilket stämmer på vad författarna fick ta del av. En annan fördel med en guidad intervju, som det var i detta fall, var att man kunde jämföra svaren lättare med varandra (Lantz, 2007). Intervjuguiden innehöll tre stödfrågor samt nyckelord som författarna hade som riktlinje för att intervjun inte skulle hamna alltför mycket utanför studiens syfte.

För att ha lite struktur på intervjun, hade författarna delat upp vem som skulle ha rollen som intervjuare och vem som skulle vara bisittare. Båda författarna har provat att vara både och då två av intervjuerna genomfördes tillsammans och två separata. Båda var överrens om detta upplägg och det fungerade bra. Författarna var båda insatta i materialet från alla intervjutillfällen då bandspelare användes vid varje intervju och båda kunde lyssna på det efteråt, detta också för att öka materialets trovärdighet.

Ingen av deltagare hade något emot inspelning av intervjun och det hämmade dem inte på något sätt eller gjorde dem nervösa. Vid avlyssning av bandspelarna var det ibland svårt att höra vad som sades, vilket var det enda negativa, men i stort sätt fungerade det bra. Bandspelare gjorde att författarna kände sig mer avslappnade också eftersom man inte behövde anstränga sig för att

komma ihåg allt som sades och anteckna, utan kunde lyssna på brukarna istället och koncentrera sig på deras berättelse och komplettera med frågor vid behov.

Normalt skall man enligt Lantz (2007) och Trots (1997), göra en provintervju med en annan brukare men ur samma kategori. Detta för att försäkra att intervjuguiden fungerar bra och eventuellt göra justeringar. Dessvärre fanns det varken tid eller någon person för detta men eftersom frågorna i enkäten och stödfrågor i guiden var dels baserade på en annan, tidigare kandidatuppsats och dels granskade av en expertperson, fanns det tillräcklig tillförlitlighet att frågorna och guiden skulle fungera på undersökningsgruppen i studien också.

5.2 Resultatdiskussionen

Idén att göra denna studie kom efter att författarna har läst en artikel om en ung man Christoffer, som berättade hur datorn förändrade hans liv (Arbetsterapeuten, 2008). Precis som deltagarna i denna studie berättar Christoffer i artikeln att datorn har gjort att han har blivit mycket mer delaktig i vardagen, om rösten han har fått för att kommunicera med omvärlden. Författarna ville utforska detta närmare och resultatet stämmer överrens med vad Christoffer upplever nu när han har lärt sig att använda sitt nya kommunikationshjälpmedel. En av deltagarna i denna studie tog under intervjun upp en tankegång och en frågeställning som fick författarna verkligen att tänka till och förstå vikten av att kunna kommunicera.

”Självklara handlingar som de flesta människor inte skänker en tanke åt är att kunna prata med andra. Fundera en stund på följande: du sitter med ett gäng kompisar som pratar och diskuterar olika saker och händelser. Du har mycket att tillägga och annat kul och berätta men det kommer inte ut genom munnen. Det bara svävar runt i huvudet. Det är inte många som kan veta vad du säger då. Den fungerande kommunikationen är egentligen en självklarhet för alla människor. När inte tekniken fungerar är man riktigt utanför, världen blir liten omkring en.”

Deltagarens frågeställning var som en väckarklocka som fick författarna att verkligen förstå vikten av fungerande kommunikationshjälpmedel som tillåter personer med kommunikationssvårigheter att prata och vara delaktiga i samtal med andra. Att kommunikationshjälpmedel behövs är uppenbart. För att personerna skall få mer frihet, delaktighet och kunna uttrycka sina egna tankar och åsikter och framför allt göra sig förstådda, är kommunikationen en avgörande faktor som alla fyra brukare också själva poängterade. Det är också viktigt att kunna föra en dialog med vänner och bekanta samt andra medmänniskor. Datorn är framtiden och tekniken utvecklas hela tiden. Författarna ville därför föra kunskapen om datorn som kommunikationshjälpmedel och andra

hjälpmedel för kommunikation vidare. Samt göra arbetsterapeuter och andra yrkesgrupper mer medvetna om hur betydelsefullt det är att personer med funktionsnedsättningar har rätt kommunikationshjälpmedel för att vara delaktiga i vardagen och i olika aktiviteter. Arbetsterapeuten Margret Buchholz (Lundenmark, 2008) pratar om ett viktigt ämne, det vill säga arbetsterapeutens omedvetenhet om datorns möjligheter. Detta fick författarna att fundera hur man kan bidra för att öka medvetenhet om datorns betydelse. Denna studie stärker att datorer som kommunikationshjälpmedel har stor betydelse.

Alla som har en medveten rörelse där de kan styra kommunikationshjälpmedlet, kan ha det!

Det är ett starkt citat som en av brukarna poängterade extra noga. Det ligger mycket kraft i den lilla meningen som säger så mycket. Det enda viktiga i att man skall kunna ha kommunikationshjälpmedel är att ha en medveten rörelse.

En studie gjort av Shao-Kang (2008), visar att när man använder Internet och ser endast ren text utan emoticons, det vill säga små animerade figurer, kan det vara svårt att avläsa de korrekta känslor, attityd och vad den andra personen verkligen uttrycker. Medan när emoticons används i samma text, uppfattas texten annorlunda av läsaren. Emoticons gör att mottagare förstår texten bättre och kan avläsa känslor, attityder och hur personen som skrev texten uttrycker sig. Detta kan kopplas till denna studie där brukarna berättade under intervjuerna att det hjälper dem att använda emoticons när de chattar med vänner, för då kan de se hur de känner sig och inte bara läsa ren text.

Alla deltagare i studien var väldigt positiva till denna undersökning och ville vara en del av projektet som skulle lyfta fram kommunikationshjälpmedlens betydelse för att tekniken skall fortsätta att utvecklas. Eftersom de behöver sitt kommunikationshjälpmedel för att prata och bli förstådda är det otroligt viktigt att hjälpmedlet tillfredställer deras behov. Ju bättre tekniken fungerar desto mer delaktiga och aktiva är brukarna. Arbete och fritiden är två viktiga komponenter i dagens samhälle där båda spelar en stor roll för människans välbefinnande. Båda två innebär ofta samspel med andra människor, vilket gör att kommunikationen är nödvändig. Författarna tycker därför att det är viktigt att poängtera vikten av resultatet som visar att kommunikationshjälpmedel har tillfört att brukarna har kunnat utföra dessa aktiviteter i större utsträckning än tidigare. Under intervjuerna kom det också ofta upp hur kommunikationshjälpmedlen har haft stor betydelse för utvecklingen av den sociala förmågan. Brukarnas vänskrets har utökats och de kan lättare hålla kontakt med dem via e - mail och sms – funktioner som finns inprogrammerade i deras kommunikationshjälpmedel.

Det var oerhört upplyftande att se hur brukarna använder sina kommunikationshjälpmedel i praktiken och höra deras berättelser om hur hjälpmedlet förbättrat deras kommunikation med andra och ökat delaktigheten i vardagen. Som arbetsterapeuter pratar vi mycket om aktivitet och dess betydelse. Som en av deltagare sa under intervjun så är kommunikation en del av vardagen och utan den är det svårt att vara delaktig i aktiviteter då kommunikation är en del av samspelet mellan människor. Det var otroligt att se brukarnas engagemang för denna studie och verkligen se hur de använder foten, handen eller huvudet för att manövrera och styra sitt kommunikationshjälpmedel. Brukarna fick tänka till när frågan om negativa upplevelser av deras kommunikationshjälpmedel kom upp. Visserligen påpekade alla att det tog längre tid och det var inte alltid människor de träffade ville vänta på svar utan de vände sig till deras assistenter. Denna nackdel bekom dem inte så mycket. De menade att trots detta hade deras kommunikation och självständighet i samtalet med andra ökat markant tack vare de hjälpmedel de har. Författarna hade svårt att få svar på vad som kunde förbättras gällande kommunikationshjälpmedlet då de i övrigt var mycket nöjda.

Campbell DeVries, Deitz, & Anson (1998) tar i sin studie upp munstick som ett sätt att styra dator på. Genom att använda munnen istället för handen kan brukarna styra datorn lika bra som med allt annat så länge den fyller den funktion det skall. Ingen av brukarna i denna studie gjorde det men det kan jämföras med att använda laserstyrning på glasögon. Det gav mycket att som framtidens arbetsterapeut få se hur denna typ av kommunikationshjälpmedel används i praktiken och framför allt hur mycket det betyder för brukaren, att det fungerar så bra och att kommunikationen fungerar bra tack vare det. Eftersom olika brukare använder kommunikationshjälpmedel på olika sätt och har olika behov och förutsättningar är det viktigt att anpassa dessa behov så bra som möjligt för att kommunikationen skall vara så smidig som möjligt.

Redan på 1980 talet gjordes det studier som visade vilken betydelse användning av bliss har haft på brukare. Thunberg, Ferm & Ambertson, (1995) tar upp studier från 1986-1989 som visade bland annat att även om brukaren hade fått introduktion i andra kommunikationshjälpmedel hade brukaren fortsatt att använda blisskommunikationen. Detta kunde även konstateras i denna studie. Trots datorer med blissyntesen, använde brukare som deltog i denna studie blisskarta, det vill säga den grundläggande blisskommunikationen vid behov

Bliss används flitigt av alla brukarna i studien. Det som är så bra med bliss är att blissymboler kan kombineras med andra kommunikationsmetoder (Thunberg, G., Ferm, U. & Ambertson, B. 1995). Författarna av denna studie tycker personligen att blissymboler är väldigt enkla att förstå både för dem som känner till Bliss och av dem som ser det för första gången. Eftersom Bliss kan

kombineras med andra metoder, blir det större möjligheter och områden att använda Bliss inom. Ju större användningsområden desto fler möjligheter och fler som kan använda det.

5.3 Sammanfattning och framtiden

Slutligen kan man sammanfatta att det har gett oerhört mycket för författarna att göra denna studie och träffa brukarna. Den personliga kontakten med brukarna gav insikt i kommunikationshjälpmedlens användning och behov.

Författarna har stora förhoppningar att denna kunskap om kommunikationshjälpmedlens betydelse når andra arbetsterapeuter och andra yrkeskategorier för att man skall fortsätta utveckla och förbättra dessa kommunikationshjälpmedel så att de blir ännu smidigare att använda för brukare med funktionsnedsättningar. Resultat visar klart och tydligt att kommunikationshjälpmedel har en enormt stor betydelse för personer som har behov av dessa hjälpmedel för att vara delaktiga i samhället och delta i aktiviteter på deras egna villkor. Arbetsterapeuter måste bli mer medvetna om denna kunskap för att underlätta för brukaren att hitta rätt hjälpmedel inom kommunikationen som passar brukaren och uppfyller deras egna individuella behov. Framtiden har mycket att erbjuda när det gäller tekniken. Det gäller bara att arbetsterapeuter hinner ikapp denna teknik och orienterar sig i vad som finns och hur man kan kombinera olika metoder och hjälpmedel för att få det bästa resultatet. Det gäller framför allt att inte ge upp allt för lätt för som Christoffer i Arbetsterapeuten (2008) påpekar, hade inte arbetsterapeuten tjatat på honom hade han inte fått uppleva den friheten och självständighet som han nu upplever.

Alla individer har en grundläggande mänsklig rättighet, oavsett vilken funktionsnedsättning de har, att genom kommunikation påverka hur man skall leva. Denna rättighet grundas i alla dagliga interaktioner (Heister Trygg, Andersson, Hardenstedt & Siguard Pilesjö, 1998). Datorer är framtiden och framtiden hör till arbetsterapeuter. Genom att bli mer medvetna och med rätt kunskap kan vi åstadkomma mycket för personer med funktionsnedsättningar som har kommunikationssvårigheter, eftersom kommunikationen är en viktig pusselbit i samspelet mellan människor oavsett tid och rum.

6. Referenser

Angelo, J. (1991). Comparison of Three Computer Scanning Modes of an Interface Method for Persons With Cerebral Palsy. *The American Journal of Occupational Therapy*. Mar 1992, Volume 46, Number 3, 217-222

Arbetsterapeuten (2008). *Christoffers liv förändrades med hjälp av datorn*.
Tidskriften Arbetsterapeuten nr. 02. Tema: aktiv med dator, sid. 05.

Aquilonius, S-M. & Fagius, J. (2004). *Neurologi*. 3:e upplagan. Liber AB, Falköping

Backman, J. (2003). *Rapporter och uppsatser*. Lund Studentlitteratur.

Bergh, M. & Bergsten, C. (1998). *AKK på rätt nivå. Att träna och använda Alternativ Kompletterande Kommunikation*. Handikappinstitutet.

Borgerstig, M. & Lidström, H. (2008). Aktiviteter med datorn måste följas upp och utvärderas.
Tidskriften Arbetsterapeuten nr. 02. Tema: aktiv med dator. Sid. 08.

Burnard, P. (1991) A method of analysing interview transcripts in qualitative research. *Nurses Education Today* (1991) 11, 461-466

Campbell DeVries, R., Deitz, J. & Anson, D. (1998). A Comparison of Two Computer access Systems for Functional Text Entry. *The American Journal of Occupational Therapy*. September 1998, Volume 52, Number 8, 656-665.

DePoy, E. & Gitlin, L N. (1999). *Forskning – en introduktion*. Lund, Studentlitteratur.

Handu AB, Hjälpmedelsinstitutet 2008-09-07

En rapport genomförd av Utredningsinstitutet HANDU på uppdrag av Hjälpmedelsinstitutet
<http://www.hi.se/Global/Dokument/nyheter/IT-support-sammanfattning-200808.pdf>

Hartelius, L, Nettelblad, U. & Hammarberg, B. (Red.). (2008). *Logopedi*. Lund: Studentlitteratur.

Heister Trygg, B., Andersson, I., Hardenstedt, L. & Sigurd Pilesjö, M. (1998). *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) i teori och praktik*. Handikappinstitutet, Tryckfolket, Malmö.

Ingvaldsson, C., Roncali, I. & Ryde, B. (1992). *Vad arbetar arbetsterapeuter med inom alternativ kommunikation på dagcenter*. Vårdhögskolan Lund-Helsingborg, Institution för arbetsterapi.

Kristenson, P., Nilsson, C. & Pearson, C. (1990). *Bliss – ett sätt att kommunicera för rörelsehindrade barn med talsvårigheter*. Vårdhögskolan Lund-Helsingborg. Institution för arbetsterapi.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur, Lund (sid 8)

Lantz, A. (2007). *Intervjumetodik*. Studentlitteratur, Lund.

Lundenmark, T. (2008). Arbetsterapeuter omedvetna om datorns möjligheter. *Tidskriften Arbetsterapeuten* nr. 02. Tema: aktiv med dator. Sid. 06.

Nilsson, B., & Waldemarson, A.K. (2007). *Kommunikation – samspel mellan människor*. Lund: Studentlitteratur.

Rydeman, B., Zachrisson, G. (2001). *Dynamiska kommunikationsprogram och styrsätt för personer med rörelsehinder*. Projektrapport Nr 2. Hjälpmedelsinstitutet

Shao-Kang Lo. (2008). Rapid Communication. The Nonverbal Communication Functions of Emoticons in Computer-Mediated Communication. *Cyberpsychology & Behavior*. Volume 11, Number 5.

SIH Läromedel (1999). *Bliss för Windows Samtala*. Göteborg

Språkdata, Göteborgs universitet (1986). *Svensk ordbok*. Norstedts tryckeri, Stockholm.

Sthen, E. (2005). *Delaktighet eller utanförskap – upplevd delaktighet i olika livssituationer enligt många med funktionshinder*. Handikapp & Habilitering i Stockholms läns landsting.

Thunberg, G., Ferm, U. & Ambertson, B. (1995). *Bliss – Minspeak – utveckling och utvärdering av minspeaktillämpning med blissymboler utifrån två fall studier*. Handikappinstitutet, Rapport & Dokumentation Nr 66, SB Offset, Saltsjö-Boo.

Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur, Lund

Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper : om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund, Studentlitteratur.

Helsingborgs kommun 2008-09-07

<http://www.helsingborg.se/templates/SubMain.aspx?id=510&epslanguage=SV>

Hjälpmedelsinstitutet 2008-09-07

http://www.hi.se/templates/Page_____2263.aspx

Hjälpmedelhandboken 2008- 12-16 '

<http://www.skane.se/templates/Page.aspx?id=23816>

Nationalencyklopedin 2008-09-18

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=176585

LUNDS UNIVERSITET
Medicinska fakulteten

INFORMATIONSBREV

2009-03-03

Till ansvarig enhetschef för DAHJM, Yvonne Sommerfeldt.

Projekttitel : Betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet för personer med funktionshinder.

Vi är två studenter på arbetsterapiprogrammet, Lunds Universitet, som under hösten 2008 ska skriva vårt examensarbete, 15 hp.

Syftet med studien är att undersöka betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Som arbetsterapeuter är vår uppgift att motivera människor till ökad aktivitet och delaktighet. Genom denna studie vill vi visa att kommunikationen är en viktig del i vardagen och att anpassningar av kommunikationshjälpmedel behövs för att förbättra vardagen för personer med olika funktionsnedsättningar som behöver någon sorts av hjälpmedel för att kommunicera. Vi vill föra kunskapen om betydelse av kommunikationshjälpmedel vidare så att man skall fortsätta att satsa på och förbättra anpassningar för denna grupp av människor som behöver dessa hjälpmedel för att lättare kunna delta och kommunicera i vardagen som för oss andra är så naturligt.

Undersökningsgruppen i studien skall vara funktionshindrade personer från 18 år och uppåt som har kommunikationssvårigheter av olika grader samt ha något kommunikationshjälpmedel. Personerna skall kunna förstå informationen och framförallt frågorna på enkäten.

Metoden för studien kommer att vara intervju. En enkäten med slutna frågor kommer först att gås igenom för att sedan fokusera mer på deltagarens berättelse om kommunikationshjälpmedlet med några stödfrågor för att hålla intervjun inom ett visst område. Både frågorna i enkäten och de öppna stödfrågor kommer att vara sammanställd av oss själva med andra granskade frågor som underlag. Frågorna i enkäten kommer att ta upp allmänna bakgrundsfakta som ålder, kön och funktionshinder samt vilka anpassningar personen har. De öppna frågor kommer att fokusera på deltagarens berättelse om betydelse av anpassningar och hur de tycker hjälpmedel hjälpt dem att kommunicera och vara delaktiga i vardagen. Antalet avgörs av mellanhanden men helst 8

Innehållsanalys av intervjuer kommer göras och sammanställas. Resultatet kommer att redovisas så att ingen person kan identifieras.. All data som samlas in kommer att vara säkert förvarad och konfidentiellt garanteras för alla partner som deltar i studien. I informationsbrevet till undersökningspersoner kommer det tas upp vad studien är till för och att deltagandet är frivilligt samt att konfidentiellt garanteras.

Vi anhåller om att få hjälp av arbetsterapeuten Ulla Ekeberg för att välja ut patienter enligt ovan angivna urvalskriterier. Vi har pratat med Ulla redan terminen våren 2008 då hon var hos oss och föreläste om datoranpassningar . Hon är villig att hjälpa oss och vi kommer att skicka en skriftlig information även till henne.

Ansökan kommer att skickas till Vårdvetenskapliga etiknämnden (VEN) för rådgivande yttrande innan den planerade studien genomförs.

Om Ni har några frågor eller vill veta mer, ring eller skriv gärna till oss Anette Svensson, Cara Andersson eller till vår handledare Eva Ramel.

Med vänlig hälsning

Anette Svensson
Besökaregränd 10A,
27142 Ystad
Tfn: 0411-10338/0731-567638
e-post:
anette.svensson.735@student.lu.se

Cara Andersson
Nordanväg 3F,
22228 Lund
Tfn:0733-963985
e-post:
cara.andersson.944@student.
lu.se

Handledare: Eva Ramel, sju
dr med vet., universitetslektor,
Tfn: 046-2221950
Postadress: Lunds universitet
Avd. för arbetsterapi och
gerontologi, Box 157, 221 00
Lund
e-post: eva.ramel@med.lu.se

Bilagor

1. Samtyckesblankett

Titel på studien: Betydelse av kommunikationshjälpmedel för
kommunikation och delaktighet för personer med funktionsnedsättning

Er anhållan

- Medgives
- Medgives ej

_____
Ort

_____
Datum

_____
Namn

_____
Underskrift

LUNDS UNIVERSITET

Medicinska fakulteten

Institutionen för hälsa, vård och samhälle
Avdelningen för arbetsterapi och gerontologi.

INFORMATIONSBREV

2009-03-03

Till arbetsterapeuten Ulla Ekeberg

Projekttitel: Betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet för personer med funktionshinder.

Vi är två studenter på arbetsterapiprogrammet, Lunds Universitet, som under hösten 2008 ska skriva vårt examensarbete, 15 hp.

Syftet med studien är att undersöka betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Som arbetsterapeuter är vår uppgift att motivera människor till ökad aktivitet och delaktighet. Genom denna studie vill vi visa att kommunikationen är en viktig del i vardagen och att anpassningar av kommunikationshjälpmedel behövs för att förbättra vardagen för personer med olika funktionsnedsättningar som behöver någon sorts av hjälpmedel för att kommunicera. Vi vill föra kunskapen om betydelse av kommunikationshjälpmedel vidare så att man skall fortsätta att satsa på och förbättra anpassningar för denna grupp av människor som behöver dessa hjälpmedel för att lättare kunna delta och kommunicera i vardagen som för oss andra är så naturligt.

Undersökningsgruppen i studien skall vara funktionshindrade personer från 18 år och uppåt som har kommunikationssvårigheter av olika grader samt ha kommunikationshjälpmedel. Personerna skall kunna förstå informationen och framförallt svara på både slutna och öppna frågor.

Vi anhåller om hjälp av Dig att välja ut patienter och ger Dig fri hand att själv välja till vem informationsbrevet med medgivelseblankett skall skickas till efter ovanstående urvalskriterierna. I mån av tid är det bra om så många personer som möjligt kontaktas men helst 8 deltagare.

Vi ber att Du hjälper oss att skicka ett brev till dem du valt ut med information om studien. Mer information till Dig om proceduren kring studien samt informationsbrev till klienter kommer att skickas till Dig efter att VEN - Vårdvetenskapliga etiknämnden godkänt vår ansökan. Metoden för studien kommer att vara intervju. En enkäten med slutna frågor kommer först att gås igenom för att sedan fokusera mer på deltagarens berättelse om kommunikationshjälpmedlet med några stödfrågor för att hålla intervjun inom ett visst område. Både frågorna i enkäten och de öppna stödfrågor kommer att vara sammanställd av oss själva med andra granskade frågor som underlag. Frågorna i enkäten kommer att ta upp allmänna bakgrundsfakta som ålder, kön och funktionshinder samt vilka anpassningar personen har. De öppna frågor kommer att fokusera på deltagarens berättelse om betydelse av anpassningar och hur de tycker hjälpmedel hjälpt dem att kommunicera och vara delaktiga i vardagen.

Undersökningsgruppen kommer att skicka svaren på om de vill delta i studien direkt till oss med förslag på intervjutid. De kommer själva att kunna bestämma hur de vill bli kontaktade av oss. All data som samlas in kommer att vara säkert förvarad och konfidentiellt garanteras för alla i

undersökningsgruppen som deltar i studien. I informationsbrevet till undersökningspersoner kommer det tas upp vad studien är till för och att deltagandet är frivilligt och att deras identitet och allt data som samlas in kommer att vara konfidentiellt.

Ansökan kommer att skickas till Vårdvetenskapliga etiknämnden (VEN) för rådgivande yttrande innan den planerade studien genomförs.

Om Ni har några frågor eller vill veta mer, ring eller skriv gärna till oss Anette Svensson, Cara Andersson eller till vår handledare Eva Ramel.

Med vänlig hälsning

Anette Svensson
Besökaregränd 10A,
27142 Ystad
Tfn: 0411-10338/0731-567638
e-post:
anette.svensson.735@student.lu.se

Cara Andersson
Nordaväg 3F,
22228 Lund
Tfn:0733-963985
e-post:
cara.andersson.944@student.lu.se

Handledare: Eva Ramel, s.jg
dr med vet., universitetslektor,
Tfn: 046-2221950
Postadress: Lunds universitet
Avd. för arbetsterapi och
gerontologi, Box 157, 221 00
Lund
e-post: eva.ramel@med.lu.se

LUNDS UNIVERSITET

Medicinska fakulteten

Institutionen för hälsa, vård och samhälle

Avdelningen för arbetsterapi och gerontologi.

INFORMATIONSBREV

2009-03-03

Till undersökningsperson

Projekttitel: Betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet för personer med funktionshinder

Vi är två studenter på arbetsterapiprogrammet, Lunds Universitet, som under hösten 2008 ska skriva vårt examensarbete, 15 hp.

Kommunikation är något som kommer naturligt till oss alla och är en viktig del i samspel mellan människor. En viktig roll som arbetsterapeuter har är att motivera människor till ökad aktivitet och delaktighet. Denna studie görs för att undersöka vikten av kommunikationen och kommunikationshjälpmedel för personer med funktionsnedsättning som använder olika hjälpmedel för att kommunicera. Kunskapen om betydelse av kommunikationshjälpmedel behöver enligt oss förstärkas.

Syftet med studien är att undersöka betydelse av kommunikationshjälpmedel för kommunikation och delaktighet i vardagen vid funktionsnedsättning.

Den metod som vi har valt att använda i studien är intervju med en enkät som underlag och andra öppna frågor om ämnet som rör sig kommunikationshjälpmedel. Frågorna kommer att ta upp lite allmänna bakgrundfakta och du får sedan själv möjlighet att berätta fritt om vad du tycker om ditt kommunikationshjälpmedel.

En arbetsterapeut på DAHJM-verksamheten hjälper oss att ta kontakt med dig genom att skicka dig denna information och medgivelseblankett. Din kontakt med din verksamhet kommer inte påverkas på något sätt då denna studie inte har någon anknytning till verksamheten och konfidentiellt garanteras.

Om Du accepterar att delta i vår studie ber vi Dig att svara oss snarast möjligt men senast slutet på vecka 49 med kontaktinformation som vi kan kontakta dig på. Du kan själv välja hur du vill bli kontaktad av oss för att bestämma en tidpunkt för intervjun.

Ditt deltagande är helt frivilligt och Du kan avbryta när som helst utan att ange någon orsak eller med några konsekvenser för Din behandling/kontakt på din verksamhet.

Svarskuvretet är adresserat till arbetsterapeutstudenter som gör denna studie, Cara Andersson och Anette Svensson på vårdvetenskapens hus. Så fort Ditt svar kommit till oss, kontaktar vi dig för att bekräfta tid för intervjun. I studien kommer ditt namn inte fram då du kommer att aidentifieras genom att ett id-nummer kommer att användas istället för att hålla reda på alla deltagare i studien.

Allt data från intervjutillfälle kommer att förvaras så att ingen obehörig får tillgång till informationen. Resultatet av vår studie kommer att redovisas så att Du inte kan identifieras. Konfidentialitet garanteras.

Om Du vill veta mera om vår studie så ring eller skriv gärna till oss Anette Svensson, Cara Andersson eller till vår handledare

Med vänlig hälsning

Anette Svensson
Besökaregränd 10A,
27142 Ystad
Tfn: 0411-10338/0731-567638
e-post:
anette.svensson.735@student.lu
.se

Cara Andersson
Nordanväg 3F,
22228 Lund
Tfn:0733-963985
e-post:
cara.andersson.944@student
.lu.se

Handledare: Eva Ramel,
sjg. dr med vet.,
universitetslektor,
Tfn: 046-2221950
Postadress: Lunds
universitet
Avd. för arbetsterapi och
gerontologi, Box 157,
221 00 Lund
e-post:
eva.ramel@med.lu.se

Enkät

Bakgrundsfakta

Ålder .....

Kön: Kvinna
 Man

Sammanboende: Ja
 Nej

Vilken typ av funktionshinder har du ? .....

Frågor angående kommunikationshjälpmedel

1. Vilka kommunikationshjälpmedel använder du?

.....
 .....

2. Har hjälpmedlet som du har fått motsvarat dina förväntningar?

Ja

Nej

Kommentarer.....
 .....

3. Hur länge har du haft ditt kommunikationshjälpmedel?

.....

4. Hur ofta använder du kommunikationshjälpmedel och var ?

	Varje dag	Någon gång i veckan	Sällan	Aldrig
Skolan	☐	☐	☐	☐
Hemma	☐	☐	☐	☐
Annat	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐

Intervjuguide

- På en kort tid skall man skapa bra kontakt med undersökningsspersonen genom att börja med en kort presentation om intervjuare och varför man gör intervjun, vad intervjun kommer att ta upp och skapa en trygg atmosfär (Kvale, 1997). Förfrågan om användning av bandspelare tas också upp här.
- Dessa ämnen/frågeställningar kommer tas upp under intervjun:

Berätta vad du tycker om kommunikationshjälpmedlet.

Berätta vilken betydelse det har haft för dig.

- *förbättring/utveckling av kommunikation med andra?*

Hur var kommunikationen innan du fick kommunikationshjälpmedlen?

Delaktighet i vardagen

Positivt/negativt

Aktiviteter

- Intervjun avslutas med att intervjuare sammanfattar kort mötet och frågar om det finns något ytterligare undersökningsspersonen vill tillägga innan intervjun avslutas vilket också ger undersökningsspersonen tid att ta upp frågor han/hon undrat under intervjun (Kvale, 1997).